

Museet for Thy og Vester Hanherred

Arkæologiske undersøgelser

Udgravningssæsonen fra efteråret 1987 til foråret 1988 har budt på flere spændende udgravninger. Her kan nævnes de meget omfattende undersøgelser ved Vildsund, der både har omfattet anlæg fra bondestenalder, yngre bronzealder og vikingetid. Blandt disse er udgravningen af et palisadesystem, der i bondestenalderen for ca. 5.500 år siden havde afskåret et næs i den sydlige del af Vildsund, nok det mest spændende. Den ene side af næsset har vendt ud mod Limfjorden og palisadesystemet har kunnet følges over en strækning på ca. 180 m vinkelret på den datidige kyst. Oprindeligt har palisadesystemet formodentlig haft en længde på ca. 300 m. Indenfor samme område er desuden udgravet et offeranlæg af nogenlunde samme alder som palisadesystemet samt et par gravanlæg fra en yngre del af bondestenalderen. Samtlige gravninger har været forårsaget af planerne om en byggeomdning af området.

Ved Gærup, kun små to kilometer fra pladsen ved Vildsund, er desuden foretaget en mindre prøvegravning på en boplads fra enkeltgravskulturen, ca. 2.500 f.Kr. Endelig er der undersøgt dele af en større bronzealderboplads ved Ås og registreret og delvis udgravet en række grubehuse på en større vikingetidsboplads i den vestlige del af Vildsund, fremkommet under anlæggelsen af gasforsyningsledningen mellem Vildsund og Snedsted. Besigtigelser og mindre udgravninger er desuden blevet foretaget flere forskellige steder i museets virkeområde.

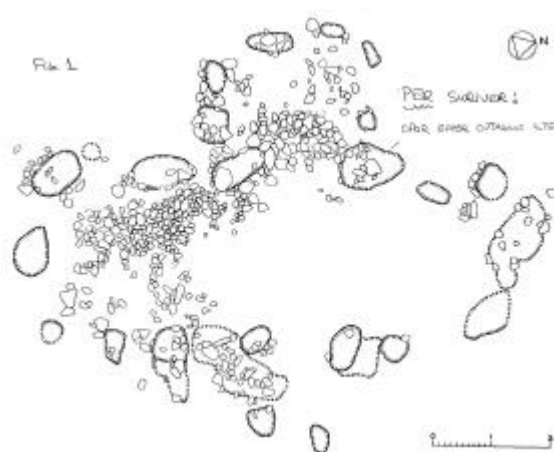
Når man starter på en udgravning kan man have en formodning om, hvad resultatet vil blive, men sikker kan man i sagens natur aldrig være. Ofte skuffes man, men i nogle tilfælde går det også anderledes. Museets gravning ved Gadegård, Helligsø i efteråret 1987 er et godt eksempel på, hvordan det kan gå, når heldet er ude.

En sløjft jættestue i Helligsø Sogn

I august 1915 aflagde en af Nationalmuseets medarbejdere besøg på Gadegård i Helligsø i forbindelse med en registrering af sognets oldtidsminder. Noget nordøst for gården blev der noteret tilstedeværelsen af en udpløjet højning, og det kunne fortælles, at der på eller ved højningen engang var fundet en flintøkse. Denne og mange tilsvarende oplysninger gør museet flittigt brug af, når vi modtager planer om vejanlæg og andre jordarbejder og vurderer, om der ved disse arbejder vil blive ødelagt oldtidsfund.

I 1985 kom højningen ved Gadegård atter i søgelyset, da ejeren, proprietær Niels Søndergård, søgte om tilladelse hos Viborg Amtskommune til gravning af rødder på det område, hvor højningen lå. Efter at museets arkæologiske medarbejder havde besøgt stedet, blev det besluttet, at der skulle foretages en prøvegravning, hvis amtet gav tilladelse til lertagningen, idet der stadig kunne være chancer for uforstyrrede anlæg, der ville blive ødelagt ved lertagningen. At højningen var resterne efter en meget nedpløjet gravhøj, var der ingen tvivl om. Tilladelsen til råstofindvinding blev givet, og museet satte i september

måned 1987 en udgravning igang, der viste sig at skulle blive mere langvarig end ventet, men samtidig også give uventet gode resultater.

(Fig. 1) Plan over jættestue med bikammer ved Gadegård, Helligsø Sogn.

Efter pløjelaget var fjernet på den centrale del af forhøjningen dukkede talrige hånd- til hovedstore marksten samt en del mindre kridtheller op. Tilsyneladende lå de uden noget system, men videre gravning gav syn for sagen. Mørkere partier i undergrunden var spor efter forlængst fjernede sten, og tilsidst tegnede grundplanen sig af en jættestue med et lille bikammer (fig. 1).

Hovedkammeret i jættestuen var orienteret nord-syd med en udgang mod øst og målte 7 x 2,5 m; i kammerets sydlige del fandtes stadig et intakt gulv lagt af næve- til tallerkenstore flade kridtheller. Fra hovedkammeret havde der været indgang til bikammeret, som i grundplan kun målte 2,5 x 2 m.

På gulvene og i et 2-5 cm tykt lag derover fandtes en del fine oldsager (fig. 2) -gravgaver til de gravlagte i jættestuen: 7 slebne tyknakkede flintøkser og 5 økser fremstillet af bjergarter. Endvidere ca. 30 flækker, omkring 40 kølle- og økseformede ravperler samt enkelte lerkarskår. Spredt på gulvene er også fundet skeletdele, dog i meget dårlig bevaringstilstand.

Jættestuen ved Gadegård har både i dimensioner og opbygning været næsten magen til den fredede jættestue Lundevej ved Heltborg. Begge tilhører en ret sjælden type, der især er koncentreret i Limfjordsområdet, og som karakteriseres af det lille bikammer bag ved hovedkammeret.

Højningen ved Gadegård er et fint eksempel på, hvad selv meget nedpløjede gravhøje kan gemme – og jættestuen var slet ikke den eneste overraskelse. Afdækninger ved den vestlige højfod afslørede nemlig en hel lille gravplads fra jernalderen med 11 brandgrave samt to jordfæstegrave. På nær en enkelt, som indeholdt de sammenbøjede rester af et jernsværd og kera mik fra 1. århundrede f.Kr., var brandgravene stærkt nedpløjede. Det samme var tilfældet med den ene af jordfæstegravene, hvor der kun var få cm urørt fyld tilbage over gravbunden. Graven stammer fra ca. 200 e.Kr. og rummede en meget

fornemt udstyret kvindebegravelse. Gravgaverne bestod af en guldfin gerring, en smuk halskæde af glasperler og tre fibler - en slags sikkerhedsnåle til at holde tøjet sammen med. Den ene af fiblerne var forsynet med forgyldt sølvblik og glasindlægninger og har derfor også tjent som smykke. I graven lå endelig også en jernkniv og en bronzetenvægt. Med dette udstyr er der ingen tvivl om, at den gravlagte har tilhørt datidens mere velstillede del af befolkningen.

(Fig. 2) Fund fra jættestuen ved Gadegård, Helligsø Sogn.

En del af den sydlige langside i den rige kvindegrav var bortgravet ved anlæggelsen af jordfæstegrav nr. 2 på gravpladsen, en stenkiste med et langt mere beskedent udstyr bestående af fire lerkar og en lille jernkniv. I betragtning af at denne grav kun er ubetydeligt yngre end kvindegraven, kan det undre, at man ikke viste større hensyn ved anlæggelsen af denne, end tilfældet var.

Udenfor højen ved Gadegård blev der også konstateret spor efter en landsby fra yngre bronzealder ca. 1000-500 f. Kr. Videre undersøgelser er imidlertid blevet opgivet her, da fundene var for dårlige til, at det kunne betale sig at gøre mere ved dem. Også ved Gadegård måtte der trods alt være en grænse for de gode udgravningsresultater.

Nyere tid

Vore kirkegårde

Rundt om på vore kirkegårde ligger gravsteder, som gennem flere hundrede år har overlevet modens og gravskikkens omskiftning. Dem væmmer vi om og viser frem som fortidsminder.

Anderledes forholder det sig med gravsten eller gravminder, der stammer fra en nyere tid; dem har man i vid udstrækning smidt væk, når gravene blev nedlagt. På nogle kirkegårde har man dog gennem flere år anset dette for at være forkert og derfor samlet sten fra nedlagte gravsteder på en særlig plads på kirkegårdene. Andre steder har man gemt dem uden pietet sammen med andet "affald".

Fra forskellig side har man derfor ønsket at få retningslinier for, hvorledes gamle gravsten og -minder på vore kirkegårde burde behandles. Det førte i 1986 til vedtagelse i folketinget af en lov om registrering af bevaringsværdige gravminder. Loven pålægger museerne at foretage undersøgelserne, for derefter at indstille til de kirke lige myndigheder, hvilke gravminder, man skønner

bevaringsværdige og derfor ønsker sikret for eftertiden. I loven er opsat forskellige punkter til vurdering af gravminders bevaringsværdighed, idet man fremhæver alle gravsteder, der er 100 år gamle eller mere. Desuden nævnes, at af de gravminder, der i tidens løb har været typiske for kirkegården, bør i al fald et eksemplar bevares for eftertiden. Endvidere gravminder, der er udført af anerkendte kunstnere eller af anden årsag har særlig kunsthistorisk interesse eller hvis udsmykning på anden måde findes interessant, og gravminder, der rummer lokalhistoriske navne af særlig betydning, foruden minder med særligt fyldige og interessante inskriptioner. Endelig anføres gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, som bevaringsværdige i lovens forstand.

Udover at bevare enkelte gravminder rummer loven også mulighed for at sikre bevaring af hele gravsteder eller anlæg og hele afsnit af særligt karakteristiske kirkegårde.

Museet har begyndt undersøgelserne i forsommeren 1988 og de må forventes at strække sig over det eller de følgende år. Arbejdet med udpegning af de bevaringsværdige gravminder foregår i nært samarbejde mellem museet menighedsrådene, kirkegårdenes ansatte og de kirkelige myndigheder.

Særudstillinger og anden formidling

I 1987 lagde vi hårdt ud efter sommerferien på udstillingsfronten, idet vi præsenterede romanske granitskulpturer. Der var tale om en fotostatudstilling, der præsenterede 74 "afgidsbilleder", som Ludvig Stubbe Teglbjærg havde udfærdiget af motiver i den romanske stenhuggerkunst.

I september måned var havnejubelåret i Hanstholm anledningen til, at der åbnedes en særudstilling i auditoriet på museet ved fyret. Der var tale om en samling på 75 flaskeskibe, fremstillet af Poul Poulsen fra Odder. Han stammer fra Bedsted og havde selv ønsket skibene udstillet på fødeegnen.

Den almindelige gradbøjning blev i efterårsferien sat ud af kraft af Ulrik Jungersen og Henrik Bløndal Bengtsson. Smuk, smukkere, smykker kunne man fristes til at sige om deres håndlavede ringe, armbånd og brocher.

Medlemmer af museets nystiftede støtteforening fik i oktober måned tilsendt det første informationsblad, som herefter er udkommet én gang i kvartalet. I november måned afholdtes en aften "åbent hus", hvor Jette Kjær og Svend Sørensen fortalte og viste rundt. Der var stor interesse for arrangementet, så denne nyskabelse er sikkert kommet for at blive.

Julemåneden var præget af tre udstillinger. Salgsudstillingen "Folkekunst fra Zimbabwe" bød på kurve og tæpper, det var indkøbt af Zimbabwes Nationalmuseum. Kurvene blev afløst af kvalitetstøj, syet af unge, danske kunsthåndværkere. Udstillingen "Tid til tøj" blev åbnet af Hanne Vedel, der har Spindegården i Aabenraa, hvor tekstilkvalitet er i højsædet.

Det 3. juletilbud var tiltænkt børnene. "Bertel Risengrøds verden" udstillede ting fra museumsnsens lange liv, og tingene i hans skuffer måtte man nok røre, men ikke se! Der var arrangeret klippebord, og børnene kunne skrive med gåsepen og gå på nissejagt. Det blev en succes, vi ikke før har været ude for. Over 1000 børn fra skoler og børnehaver besøgte udstillingen i tiden op mod jul.

Et museum er selvfølgelig ikke kun for børn. I januar 1988 sendte vi et tilbud ud til ældregrupper om at komme gratis på museum. En hel del grupper tog imod tilbuddet, der gjaldt frem til sommerferien.

I februar måned åbnede en udstilling med børns samlinger. Allerede i september havde vi udsendt en skrivelse til skolerne, hvor vi bad lærerne være behjælpelige med at finde frem til børn, der samlede på alt fra frimærker til tandbørster. Der indkom ca. 200 besvarelser, hvor vi udvalgte 30-40 samlinger ud fra børnenes alder og bosted samt samlingens størrelse og sjældenhed.

En lysbilledserie om Christen Kold blev i marts måned præsenteret på Amtscentralen for Undervisningsmidler. Serien "I hælene på Christen Kold" er blevet til i et samarbejde mellem museet og amtscentralen.

Ikke mindre end to stavnsbåndsudstillinger blev åbnet i maj måned. Sammen med Landbrugets Skolekontakt havde museet opfordret skolerne til at bidrage til en udstilling med diverse undervisningsprojekter. Desuden hentede vi ting frem fra magasinet til en udstilling med titlen "Alle tiders bønder".

Flere nyskabelser så dagens lys i de lange dages tid. Fem plancher med en kortfattet beskrivelse af museet blev sendt til Uddevalla og havnede derefter permanent på

Vigsø Feriecenter. En aktivitetskalender med sommerens tilbud blev udsendt i samarbejde med amtets øvrige museer. Et nyt bomærke blev sat i produktion som klistermærke, og Per Kohrtz Andersens flotte akvareller fra oldtidssamlingen kan nu fås som postkort.

I lighed med sidste år deltog museet i dyrskuet i Thisted. I år vistes et udvalg af ældre køkkentøj i samarbejde med Nordthy Husholdningsforening og Nordthy Husmandskreds Husholdningsudvalg.

Sidste års naturvandring blev genoptaget i august måned med byvandring i Thisted samt ture i Vester Vandet og Hanstholm.

Som sædvanligt har der været afholdt foredragsarrangementer i samarbejde med Folkeuniversitetet og lokale foreninger. Fra skolerne har der været bud efter museumspædagogen i forbindelse med emneuger, der for en stor dels vedkommende har drejet sig om 200-året for stavnsbåndets opløsning. Hver 14. dag producerer museumspædagogen i Radio Thy en lokalhistorisk udsendelse, der ofte henter stof fra museet.

Museet og Sparekassen Thy har i oktober udgivet bogen "Den gamle herregård" - en bog om 1700-tallets matadorer i Thy af museumsinspektør Hanne Mathiesen.

Jette Kjær.

Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1988, side 122-126).